

Endüstri Yapılarında Yeni Üretim Biçimi Olarak Kültüre Giden Yol: Buda Fabriek Örneği*

Process of Culture as a New Form of Production in Industrial Buildings: Buda Fabriek

Begüm BAYRAKTAROĞLU, Feride Pınar ARABACIOĞLU

ÖZ

Endüstri yapıları günümüz kültürel kullanımları için uygun mekânlar sunmaktadır ve kültürel amaçlarla kullanım da endüstri yapılarının yeniden kullanımına dair bazı kısıtları fırsata çevirme potansiyeline sahiptir. Bu düşüncelerden hareketle, kültürün endüstri yapılarındaki yeni üretim biçimi haline gelmesi sürecine odaklanan çalışma, endüstri yapılarının ağırlıklı olarak kültürel mekânlar için uyarlanmasının nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Öncelikle enformasyon çağıının etkileri ile çağdaş kültür mekânlarının yeni biçimleniş özellikleri ortaya konmuş, ardından endüstri yapıları kültür ve uyarlanabilir yeniden kullanım bağlamında ele alınmıştır. Kültürel amaçlarla dönüşüm için endüstri yapılarının sunduğu uygun koşulların ve kültürel işlevlerin sorunların çözümündeki katkısının, dönüşüm süreci boyunca izlenen yollar incelenerek somutlaştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla, yakın tarihli bir uygulama olan Buda Fabriek dönüşüm projesi örneği incelenerek hipotezler sınanmıştır.

Anahtar sözcükler: Endüstri mirası; enformasyon çağında kültürel dönüşüm; kültür mekânları; uyarlanabilir yeniden kullanım.

ABSTRACT

Industrial buildings offer convenient spaces for current cultural uses, while use for cultural purposes has the potential to convert some constraints into opportunities for the reuse of industrial buildings. Based on these ideas, the study focuses on the process of culture becoming a new mode of production in industrial buildings and aims to reveal the reasons for the adaptation of industrial buildings into cultural sites. First of all, the new features of contemporary cultural spaces by the effects of the information age have been put forward and then the industrial buildings are being addressed in the context of culture and adaptive reuse. The aim of this study is embodying the appropriate conditions offered by the industrial structures for cultural uses and also contribution of cultural functions in solving reuse problems, by examining the paths followed during the transformation process. For this purpose, a recent application of the Buda Fabriek transformation project was examined and hypotheses were tested.

Keywords: industrial heritage; cultural conversion in the information age; cultural spaces; adaptive reuse.

*Makale, süreci devam etmekte olan Y.Mimar Begüm Bayraktaroğlu tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programında, Doç. Dr. F. Pınar Arabacıoğlu danışmanlığında hazırlanmakta olan "Endüstri Mirasının Yeniden Kullanımına Süreç Odaklı Bir Yaklaşım: Sosyal Sürdürülebilir Model Önerisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹Beykent Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık (İngilizce) Bölümü, İstanbul

²Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 28 Eylül 2018 - Kabul tarihi: 28 Ekim 2018

İletişim: Begüm BAYRAKTAROĞLU. e-posta: beg.bayraktaroglu@gmail.com

© 2019 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2019 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Günümüzde sayıları giderek artan kültürel işlevler için uyarlanmış endüstri yapılarına dair uygulamalar, enformasyon devriminin getirdiği yeniliklerin mimarlık disiplininde önemli yer tutan bir sonucudur. İnsanlık tarihinin son büyük gelişim eşiği olan enformasyon devrimi, endüstri toplumlarının süregelen ekonomik, siyasi ve sosyal özelliklerinin önemli ölçüde farklılaşmasına neden olmuş ve yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Castells (1997)¹, bu devrimin, “düşünme, üretme, tüketme, ticaret yapma, yönetme, iletişim kurma, yaşama, ölme, savaşma ve sevişme biçimimizi” değiştirdiği yönündeki ifadesiyle dönüşümün sıra dışılığına vurgu yapmaktadır. Yaşamın her alanında değişimler yaratan enformasyon devrimi, kent ve kültür bağlamında da önemli sonuçlar doğurmuştur. Mimarlık perspektifinden ele alındığında, bu sonuçlardan öne çıkan ikisi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Birincisi işlevini kaybederek boş kalan endüstri yapılarının miras kapsamında değerlendirilerek korunması, ikincisi ise kültürel etkinliklerin üretim şekillerinden ifade biçimlerine kadar bir dönüşüm içine girmesi ile kültür mekânlarının değişen biçimleniş özellikleridir. Bu iki olgu günümüzde kültürel amaçlarla dönüşen endüstri yapıları uygulamalarının temelini oluşturmaktadır. Makale, çağdaş kültür mekânları için endüstri yapılarının sağladığı olanaklara ve söz konusu yapıların kültürel işlevler için uyarlanması sürecine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, enformasyon çağının kültür ve mekânlarına etkileri incelenerek, bu mekânların yeni kullanım ve biçimleniş özellikleri ortaya konmuştur. Endüstri yapıları, etkin bir koruma yöntemi olarak uyarlanabilir yeneden kullanım ve kültür üretimi konuları üzerinden okunmuştur. Tüm bu konular güncel örneklerden biri olan Buda Fabrik dönüşüm projesi üzerinden tartışılmaktadır. Projenin mimari tasarım ve uygulamasını üstlenen 51N4E firmasından proje sorumlusu mimar Aline Neiryneck ve Buda Fabrik alanının yönetiminden sorumlu Hans Vandenberghe ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda elde edilen bilgilerle, örnek, öne çıkan olgular doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Bilgi Toplumunda Kültür Mekânı

Tarih boyunca aşılacak eşikleri dalgalar olarak tanımlayan Toffler'e göre tarım devrimi birinci dalga, endüstri devrimi ise ikinci dalgadır. İçinde bulunduğumuz çağ üçüncü dalganın yani enformasyon devriminin ürünüdür. İlk iki dalganın eskide kalmış gelişim stratejileri olduğunu savunan Toffler, üçüncü dalganın şimdiye dek görülmemiş ekonomik ve siyasi yenilikleri, teknik ilerlemeleri, fikir ve ideolojileri yaratacağını öne sürmüştür. Ayrıca, üçüncü dalganın, gelişmekte olan ülkeleri, bu eski stratejilere ve teknolojilere bağımlı olmaktan kurtararak hızla kalkındıracağını savunmuştur²

(Toffler, 1981). Bu üçüncü dalganın ortaya çıkardığı bilgi toplumunda kültür kavramının da alışılmadık dışına çıktığını, biçim değiştirdiğini gözlemlemek mümkündür.

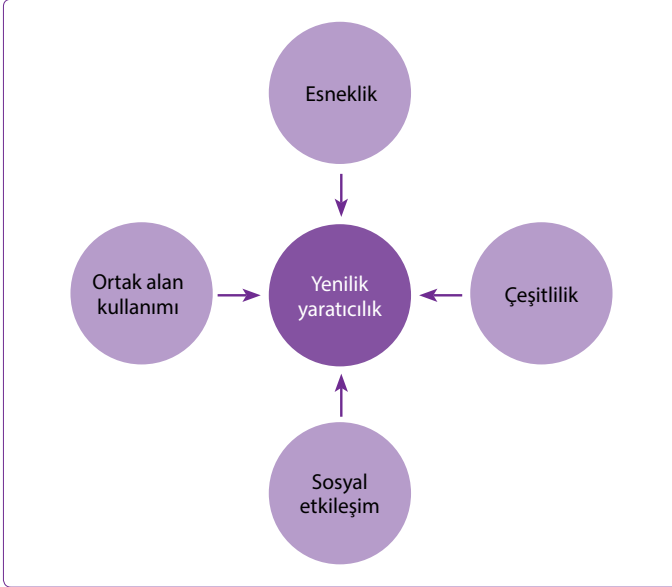
İletişim olanaklarının artması ve bilgi akışının kolaylaşması ile birlikte küreselleşme kavramının güçlendiği; küreselleşmenin bu gelişmelerin hem sonucu hem de tetikleyicisi olduğu görülmektedir. Çağın getirdiği değişimler ekonomik ve siyasi düzen ile birlikte toplumun sosyal ve kültürel deneyimlerini de etkisi altında bırakmıştır. Sınırlar ortadan kalkmış ve batı kültürü egemenliğinde bir evrensel kültür oluşmuştur. Bu tektipleşmenin getirdiği yaşam tarzı ve ürünlerin olumsuz etkileri, bunlara karşı hareketlerin de gelişimini doğurmuştur^{3,4} (Kongar, 2002) (Atasoy, 2007). Yavaş Şehir (Cittaslow), Yavaş Yemek kavramları, yerel üretim ve el emeğinin değer gördüğü, gelenek ve göreneklerin değer kazandığı, sürdürülebilirlik esasına dayanan yaklaşımlar evrensel kültürün tepki hareketleri olarak değerlendirilebilir. Kültürel çeşitliliğin değer kazanması, farklı kültürleri birleştirmek ve bir arada yaşamasını sağlamak amacı ile dünyanın dört bir yanında kurulan kültür müzeleri, yerelleşmeyi cesaretlendiren atölyeler, festivaller bu yaklaşımların sonucudur.

Öte yandan bu tepki hareketlerini destekleyen bir önemli unsur da yine teknolojinin kendisi olmuş, yeni ve hızlı iletişim olanakları bu kavramların bir değer olarak yayılmasını hızlandırmış ve kimi zaman etkinlikler için sanal mekânlar da yaratmıştır. Ticaret, eğlenme, kültür ve sanat etkinliklerine katılma biçimleri de teknolojik yeniliklerle birlikte değişime uğramıştır. Günümüzde internet erişiminin olduğu herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda gerçekleştirilen etkinlikler, endüstri toplumlarının tanımlı saat zamanından ve mekânsal düzeninden farklılaşma sağlamıştır. Bu durum fiziksel mekân kullanımı ve biçimlenişine de etki etmiştir. Kamusal kullanımı hedefleyen çoğu mekân yeni iletişim teknolojilerinin kullanımına olanak tanırken, onun gerektirdiği altyapıyı sağlamanın yanı sıra; çalışma, sosyal ilişki kurma, eğlenme, dinlenme gibi farklı amaçlarla kullanıma yönelik tasarımlara ve düzenlemelere yönelmektedir. Yeni iletişim teknolojileriyle şekillenen bilgi toplumlarında özellikle üretimin devreye girdiği fiziksel mekân kullanımında öne çıkan özellikler esneklik, ortak açık alanlar, çeşitlilik ve sosyal etkileşimdir. Bu uygulamaların sonuçları ise yaratıcılık ve yenilik olarak ortaya çıkmaktadır (Şekil 1).

Yaratıcılık ve yeniliğin, ister fiziksel mekânda ister sanal ortamda olsun, her türlü üretimin merkezinde yer almaya başlaması ile birlikte önce “kültür endüstrileri” ve sonra da “yaratıcı endüstriler” kavramları ortaya çıkmıştır. Yaratıcı veya kültürel endüstriler, önemli bir sanatsal ve yaratıcı girdiye sahip olan ve temel amacı meta formda anlam

¹ Castells, 1997, s. 3-6. ² Toffler, 1981, s. 9-11.

³ Kongar, 2002, s. 26-27. ⁴ Atasoy, 2007, s. 163-178.

Şekil 1. Enformasyon çağında fiziksel mekân özellikleri.

iletme olan ekonomik sektörlerdir. Kökeni bireysel yaratıcılık, beceri ve yeteneğe dayanan, fikri mülkiyet üretimi ve kullanımı yoluyla zenginlik ve iş yaratma potansiyeline sahip olan endüstriler olarak tanımlanan yaratıcı endüstriler; sahne sanatları, müzik endüstrisi, yayıncılık, film, video ve fotoğraf endüstrisi, el sanatları endüstrisi, tasarım ve moda, mimarlık ve görsel sanatları kapsamaktadır. Tüm bu endüstriler kültürel ifadeyi ve yaratıcılığı maddi üretim, ticari mallar ve az ya da çok ölçüde pazar temelli tüketim ile birleştirmektedir^{5,6,7} (Montgomery, 2007) (Creative Industries in the Modern City, 2002) (Erkartal ve Biket, 2017).

Günümüzde kültür merkezi olarak adlandırılan birçok mekânda, sanatsal anlamdaki kültürel etkinliklerin artık tek başına yer almadığı, mekânların çoğu kez yaratıcı endüstrilerin kapsamına giren konuların etkinlik alanları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yaratıcı mekânlar (creative spaces), yaratıcı merkezler (creative hubs), üretim laboratuvarları (fabLab), ortak çalışma alanları (Coworking spaces) olarak ortaya çıkan yeni fiziksel mekânlarda da sanatsal etkinliklerin ve üretimlerin yer aldığı görülmektedir. Farklı etkinlikleri kapsayan yaratıcı endüstrilerin yer aldığı, bazen birden çok etkinliğin aynı anda gerçekleştiği, ortak kullanım imkânı sunan bu yeni kültür mekânları da etkinliklere göre düzenlenebilecek esnek kullanımlı, yaratıcılığı destekleyecek şekilde etkileşime olanak sunan, farklılıkları barındıran çeşitliliğe sahip olacak şekilde biçimlenmeye başlamıştır. Dolayısıyla kültür mekânlarının, daha çok sanatsal kültürü ifade eden klasik kültür merkezi sınırlarını aşarak, yaratıcı endüstrilerin yer aldığı alanları da kapsamına dâhil ettiğini göstermektedir. Bir coğrafya parçası, kentsel ölçekte bir alan, küçük bir stüdyo ya da

Esneklik • Değiştirilebilir • Sabit olmayan/hareketli • Farklı kullanım imkanı sunan	Teknik donanımlılık • Enformasyon ve bilişim teknolojileri • Özelleşmiş teknolojik altyapı	Çeşitlilik • Kültürel çeşitlilik • Çok disiplinlilik • Kapsayıcılık
Etkileşimlilik • Bireyler arası • Disiplinler arası • Etkinlik-birey arası	Sürdürülebilirlik • Ekonomik kaynak yaratma • Mirasın korunması • Yerel bağlam • Değişim	Kamusalılık • Serbest kamusal alan • Sınırlı kamusal alan • Kamusal etkinlik • Kararlarda kamuoyu etkisi

Şekil 2. Enformasyon çağında kültür mekânlarının özellikleri.

üretim laboratuvarı gibi farklı şekillerde ve ölçeklerde karşımıza çıkan kültür mekânlarının belirli ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Farklı yerel bağlamlar (yasalar, ihtiyaçlar, vb.) ve farklı yapı biçimlenişleri gibi etmenlere bağlı olarak kullanım ve mimaride farklı karşılıklar bulan bu özellikler esneklik, teknik donanımlılık, çeşitlilik, etkileşimlilik, sürdürülebilirlik ve kamusalılık olarak altı başlık altında toplanabilir (Şekil 2).

Endüstri Yapılarından Kültür Mekânlarına

Endüstri çağında ekonominin temel belirleyicisi olan mekanik üretimin, enformasyon çağının eşliğinde, yerini farklı teknolojilere bırakması ile birlikte kentlerin biçimlenişinde de önemli değişiklikler olmuştur. Endüstrinin ve orta sınıfın kent merkezlerinden banliyölere kayması, iş ve hizmet anlayışının değişmesi, alışveriş ya da sosyal yaşama dair diğer faaliyetlerin de merkezlerin dışına taşınması sonucu kent merkezleri canlılığını ve çekiciliğini kaybetmiştir. Bunun yanı sıra başlangıçta kent merkezlerinin dışında yer alan endüstri yapılarının da kentin genişlemesiyle beraber zamanla kentin içinde kalmaları, bu alanların rant değerleri nedeniyle endüstri yapılarının taşınmaları, kapanmaları ya da yıkılmaları ile sonuçlanmıştır. Terk edilen bu alanlar tanımsızlık, işsizlik, yoksulluk ve artan suç oranları gibi sosyal ve ekonomik sorunlarla baş başa kalmıştır. Bu sorunlarla başa çıkma gerekliliğinin doğurduğu yeni kentsel oluşum süreci, yıkılan, tahrip olan ya da işlevini kaybederek terk edilen tarihi yapıların ve tarihi dokuya sahip bölgelerin korunması yönündeki girişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu süreç içerisinde işlevsiz kalarak tahrip olan endüstri yapılarının ve alanlarının miras olarak kabul edilmesinin temelleri, olumsuz çevresel imgelerine karşın endüstri varlıklarının bir değere sahip olduğu ve korunması gerektiği düşüncesine dayanan kişisel girişimlerle 1950'lerde atılmış ve giderek uluslararası boyut kazanmıştır⁸ (Köksal, 2005).

⁵ Montgomery, 2007, s. 601-617. [data/Creative_en.pdf](http://www.creative.leontief.net/)

⁶ <http://www.creative.leontief.net/> ⁷ Erkartal ve Biket, 2017, s. 96-112.

⁸ Köksal, 2005, s. 27-29.

Su kanallarının, demiryollarının korunması konularında yapılan çalışmalar, 1960'ların sonunda değirmenleri, madenleri, demir döküm ve taşocağı ile ilgili tesisleri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. 1973 yılında Endüstriyel Arkeoloji Derneği'nin kurulmasının ardından hızlanan çalışmalar, bir dizi Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi'nin gerçekleştirilmesi ve sonunda Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi'nin kurulması ile sürmüştür^{9,10} (Trinder,1981) (Saner, 2012). Endüstri mirasının değeri ve korunma nedenleri en net biçimi ile Nizhny Tagil Tüzüğü'nde; önemli tarihsel sonuçlara sahip olan faaliyetlerin kanıtı olması ve bu kanıtın evrensel değerinin bulunması, sıradan insanların yaşam kayıtlarının bir parçası olarak sosyal değere sahip olması ve önemli bir kimlik duygusu sağlamasının yanı sıra üretim, mühendislik, inşaat tarihindeki teknolojik ve bilimsel değerlerden biri olması ve mimarisinin, tasarımının veya planlamasının kalitesi nedeniyle bazen önemli bir estetik değere sahip olması şeklinde sıralanmıştır¹¹ (Nizhny Tagil Charter, 2003). Aynı zamanda mevcut yapı stoku olarak birer kaynak olan endüstri yapılarının korunması bağlamında yeniden kullanım uygulamaları öne çıkmaktadır.

Uyarlanabilir Yeniden Kullanım

Mevcut yapıların, değişen ihtiyaçlar ve yeni işlevler için uyarlanarak yeniden kullanılması yeni bir olgu değildir. Yapısal olarak güvenli olan eski binalar, tarih boyunca işlev kaybı sonrası yeni kullanımlar için uyarlanmıştır. Günümüzde, özellikle belirli niteliklere sahip tarihi yapıların onarım, yenileme, yeniden kullanım gibi yöntemlerle korunması, çevresel ve sosyal faktörlerin de eklenmesiyle, mimarlık disiplini içinde yaratıcı bir alan haline gelmiştir. Bu anlayışla, bir yapının tasarlanma amacından farklı bir kullanım için dönüştürülmesi "uyarlanabilir yeniden kullanım" olarak adlandırılır. Uyarlama, yapıların, var oldukları süre içinde kullanım ve koşullar açısından durağan olmamasına dayanmaktadır. Çağın gerekleri ve teknolojide gerçekleşen gelişmeler bu durağan olmama hali için farklı ölçütlerin de ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Douglas, Russell ve Moffatt, Schmidt ve Austin'in uyarlanabilirlik ile ilgili çalışmaları incelendiğinde "binanın küçük ve büyük değişimleri özümseme kapasitesi" olan uyarlanabilirliğin beş ana ölçütü olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik, yasal ve teknik olarak kullanımda değişime olanak tanıyan dönüştürülebilirlik; kısmen veya tamamen, güvenli, verimli, hızlı bir şekilde yıkılma becerisi olarak ve binalara ait bileşenlerin yeniden kullanımına olanak tanıyan sökülebilirlik; hacim ya da kapasite büyümesine ya da küçülmesine olanak tanıyan ölçeklenebilirlik; mekân planlamasında etkin yeniden yapılandırma olanağı sunan esneklik; mekânın çok sayıda kişiyi barındırma kapasitesi olan dayanıklılık bu ölçütleri oluşturmaktadır. Bina bu ölçütlere ne oranda sahipse uyar-

lanması da o oranda kolay ve verimli olacaktır^{12,13,14} (Douglas, 2006) (Moffatt ve Russell, 2001) (Schmidt, 2016). Söz konusu ölçütlerin ana fikrinin, binanın yapısal ve çevresel açıdan iyileştirilmesi, mevcut yapı elemanlarının ve malzemelerinin kullanımı ile çağdaş gereksinimlerin karşılanması ve mekânsal değişikliklere olanak sağlaması olduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, uyarlanabilir yeniden kullanım uygulamalarında, planlama öncesinde, dikkatli ve titiz bir analizin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bölge ihtiyaçlarıyla önerilen kullanımın uyumu, yerel sosyal ve demografik özellikler açısından projenin uygunluğu, bölgede ne tür bir gelişmenin var olduğu, projenin talep yaratma potansiyeli bu analizler kapsamında yer almaktadır. Önerilen proje için mevcut hizmetlerin değerlendirilmesi de öncelikli konulardandır. Ulaşım olanakları, bölgedeki diğer kullanımlar, bölge ile ilgili planlar, mevcut ya da potansiyel çevresel nitelikler, projenin sahip olduğu konum açısından fırsatlarını ortaya koymaktadır. Yerel bağlam ve konumla ilgili bu analizler ile beraber yapının fiziksel analizi de başarılı bir yeniden kullanım projesi için en önemli adımlardan biridir. Bölgedeki bina mevzuat gereklilikleri, binanın yapısal durumu, mekanik sistemlerin durumu gibi konular fiziksel analizler arasındadır. Mimari ve tarihi değerlendirme de projenin tasarım aşaması öncesinde gerçekleştirilmesi gereken bir süreçtir. Binanın ulusal koruma ölçütleri açısından durumu, binanın malzeme ve işçilik açısından korunmuşluk durumu, tarihi kullanımı ve önemi, mimari özellikleri, mimari ve tarihi değerlendirmede ele alınması gereken konulardır^{15,16} (Murtagh, 2006) (Nelson,1988).

Avustralya'daki miras alanları ve yapıları ile ilgili çalışmalar için temel belge ve referans olan Burra Tüzüğü de uyarlanabilir yeniden kullanım süreçlerini araştırma, karar ve eylem dizisi olarak belirlemektedir. Önemi anlamak olarak tanımlanan araştırma süreci, yerin önemini anlamak için gerekli bilgilerin sözel, fiziksel ve belgeler aracılığı ile toplanması ve kaydedilmesi, bunların değerlendirilmesi ve raporlanmasından oluşmaktadır. Politika geliştirmek olarak adlandırılan karar süreci, yükümlülükleri tanımlamak, alanın ya da binanın geleceğini etkileyecek ihtiyaçlar, kaynaklar, dış etmenler ve fiziksel şartlar gibi konularla ilgili bilgi toplamak, seçenekleri belirlemek ve bunların raporlanmasından oluşmaktadır. Yönetmek olarak ifade edilen eylem süreci ise stratejiler geliştirmek, bir yönetim planı doğrultusunda bunları uygulamak, mekânın dönüşüm öncesi halini kayıt etmek ve değişimleri izlemekten oluşmaktadır¹⁷ (Heritage Council Victoria, 2013).

Uyarlanabilir yeniden kullanımın üç aşamalı bir süreçte sahip olduğu görülmektedir. Bunlar, dönüşüm projesi

⁹ Trinder, 1981, s. 8-16.

¹⁰ Saner, 2012, s. 53-66.

¹¹ <https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf>

¹² Douglas, 2006, s. 6.

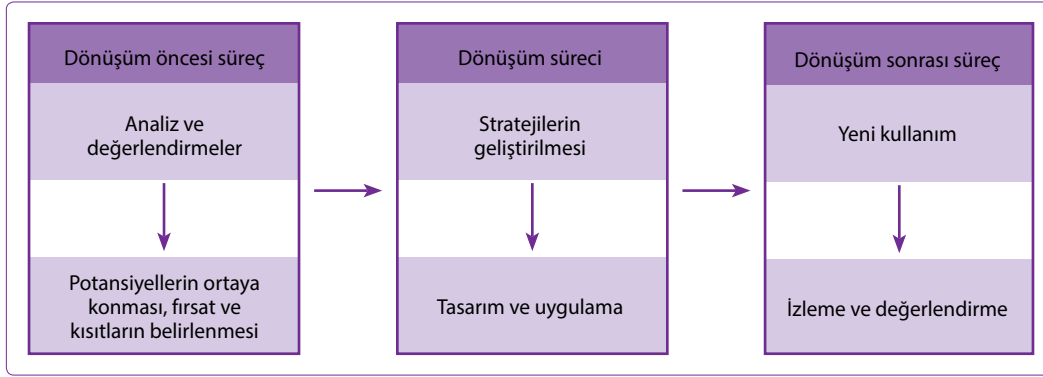
¹³ Moffatt ve Russell, 2001, s. 1-12.

¹⁴ Schmidt ve Austin, 2016, s. 70-76.

¹⁵ Murtagh, 2006, s. 99-107.

¹⁶ Nelson, 1988, s. 1-12.

¹⁷ http://heritagecouncil.vic.gov.au/wp-content/uploads/2014/08/HV_IPAWsinglepgs.pdf

Şekil 3. Uyarlanabilir yeniden kullanım süreçleri.

öncesinde yapılacak analizler ve değerlendirmelerle potansiyellerin ortaya konması ve fırsatlarla kısıtların belirlenmesinden oluşan dönüşüm öncesi süreç, stratejilerin geliştirilerek hayata geçirildiği tasarım ve uygulamadan oluşan dönüşüm süreci ve yeni kullanımın etkin olduğu, değerlendirildiği ve izlendiği dönüşüm sonrası süreçtir (Şekil 3).

Endüstri Yapılarında Kültür Üretimi

Günümüzde, kültüre dayalı kentsel ve ekonomik stratejilerin yanısıra sağladıkları mekânsal özellikler nedeniyle ağırlıklı olarak kültürel işlevler için dönüştürülen endüstri yapıları, ucuz kira bedelleri sebebiyle ya da bazen bedelsiz kullanım fırsatı sunduğu için yasal olmayan bir biçimde işgal edilerek, çeşitli dönemlerde sanatçılar tarafından üretim ve hatta yaşama mekânları olarak kullanılmıştır. Fabrikalar, hangarlar, depolar gibi endüstri yapıları sanatçıların toplantılar, partiler ve sanatsal etkinlikler yapmasına olanak tanımı ve birçok sanat eseri ve sanat akımı bu mekânlarda ortaya çıkmıştır. New York, Andy Warhol'un Fabrikası veya George Maciunas ve Fluxus hareketinin teşvik ettiği SoHo loft'larında yaşayan sanatçıların kooperatifleri gibi en etkili örneklerin yer aldığı şehirlerden biridir. Londra'da yer alan ve 1970'lerden beri sanatçılara uygun fiyatlı stüdyo imkânı sunan ACME de birçok endüstriyel yapıyı kültürel amaçlarla kullanılması için dönüştürmüştür. Böylece, bu tür girişimler sayesinde, endüstri mirasının kalıntıları, uyarlanabilir yeniden kullanımın yaygınlaşmadığı dönemlerde de yıkımdan kurtularak kültürel amaçlarla kullanılmıştır. Bu türden kullanımların olduğu yerlerde, 1970'lerin başında alternatif kültür somutlaşmış ve ABD'de olduğu gibi, Avrupa'da da eski ticari ve endüstriyel başkentler, alternatif yerlerde sanat mekânlarına dair bu şehir modasının ünlü örneklerine ev sahipliği yapmıştır. Sanatçı stüdyoları için depoların ve benzeri endüstriyel yapıların yeniden kullanımı ortak bir politika haline gelmeye başlamıştır^{18,19} (Lorente,1996) (Evans,2009).

Enformasyon çağına gelindiğinde ise, dünyanın dört bir yanındaki şehirler, küresel ekonomideki rekabetçi konum-

larını güçlendirmek için sahip oldukları varlıklardan yararlanan stratejiler aramaya başlamışlardır ve kentsel kültür bu stratejilerin önemli bir bileşeni olarak ortaya çıkmıştır. Kültürün bir ekonomik büyüme motoru olarak kullanılması, özellikle gelişmiş ülkelerdeki şehirlerde imalattan daha esnek, tasarım, bilgi ve hizmete dayalı faaliyetlere geçiş yansıtmaktadır. Kültürel stratejiler yoluyla ekonomik gelişmeyi desteklemek üzere yerel yönetimler, merkezi yönetimler ve uluslararası düzeyde Avrupa Birliği girişimlerde bulunmuştur. Avrupa Kültür Kenti yarışması bunun en bilinen örneklerindedir²⁰ (Mercer,2006).

Kültürel kaynakların, olanakların ve tesislerin stratejik şehir varlıkları olarak görülmeye başlanması ile endüstri yapıları hem kültürel faaliyetler aracılığı ile ekonomik büyümeye katkı sağlayanlar için çekici mekânlar sunmaya devam etmiş, hem de kendileri kültürel mirasın bir parçası olarak önem kazanmıştır. Böylece endüstri yapılarının kültürel amaçlarla uyarlanarak yeniden kullanımları yaygın bir uygulama haline gelmiştir ve miras ögesi olarak korunan endüstri yapıları, yeni endüstriyel faaliyet olarak kültürel üretime ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Endüstri yapılarından dönüşen yeni kültür mekânları, isimlerinde 'Sanat Fabrikası', 'Gazhane', 'Güç Merkezi', 'Dökümhane' gibi ekleri kullanılarak bu konuya vurgu yapmaktadır²¹ (Evans,2009).

Geniş iç mekânların verimli kullanım olanağı, yüksek ziyaretçi çekme kapasitesi, kültürel etkinlikler aracılığı ile tarihinin iyi bir şekilde yorumlanıp aktarılma imkânı nedeniyle kültürel işlevler endüstriyel yapıların yeniden kullanımında kilit rol oynamaktadır. Kültürel işlev seçiminin bir başka temel nedeni "endüstriyel yapıların, modernist galerilerin beyaz kutularının veya Victoria dönemine ait müzelerin resmi odalarının sunduğundan, daha ilgi çekici etkinlik alanları sunma potansiyeline sahip olması ve bu durumun küratörler ve sanatçılar tarafından takdir edilmesi"dir²² (Stratton, 2005).

Endüstri yapıları inşa edildiği dönemdeki üretim sistemlerini barındırmak üzere tasarlandığı için günümüz kültü-

¹⁸ Lorente, 1996, s. 89-113. ¹⁹ Evans, 2009, s. 32-59.

²⁰ Mercer, 2006, s. 1-27. ²¹ Evans, 2009, s. 32-59. ²² Stratton, 2005, s. 40-41.

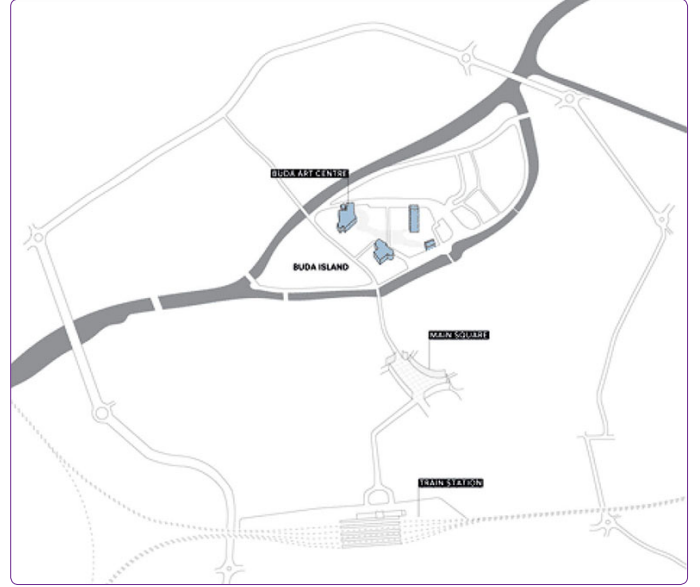

rel etkinlikleri için geniş mekânlar sunmaktadır. Bu geniş mekânlar çeşitli kullanımlar için farklı boyutlarda düzenlenebilmektedir. Bu nitelikler günümüz kültür mekânlarının beklentilerinden esneklik özelliğini karşılamaktadır. Aynı zamanda barındırdığı makinalar nedeniyle yüksek yük taşıma kapasitesine de sahip olan endüstri yapıları hem strüktürel açıdan hem de malzeme açısından dayanıklıdır ve çok sayıda ziyaretçinin kullanımı için uygundur. Bununla birlikte başlangıçta işyerinin verimliliğini en üst düzeye çıkarmak için tasarlanan bu yapılar, genellikle sahip oldukları yüksek ve geniş pencerelerle, yeni kültürel kullanımları da olumlu yönde etkileyecek yüksek miktarda doğal ışık ve havalandırmaya sahiptir. Ayrıca birçok zemin ve duvar yüzeyi, tamamen işlevsel amaçlarla inşa edilen bu yapılarda maliyeti azaltabilmek amacıyla çıplak bırakılmıştır. Bu durum bir tasarım yaklaşımı olarak sürdürüldüğünde tarihi dokunun sergilenmesine olanak tanıyan ve kültürel üretimde yaratıcılığı destekleyen bir unsur haline gelmektedir. Mevcut yapı stokunun kullanılması dolayısıyla az üretim ve taşıma maliyeti gibi daha genel ekonomik avantajların yanı sıra, yeni kalkınma stratejisi olarak kültürel üretimin ortaya konması ekonomik açıdan sürdürülebilirliği de desteklemektedir^{23,24,25} (Cantell, 2005) (Bianchi ve Turturiello, 2016) (Kincaid, 2002).

Buda Fabriek Tarihçe

Belçika'nın batısında yer alan Batı Flandre iline bağlı Kortrijk kenti, kurulduğu 16. yüzyıldan bu yana keten ve yün endüstrisinde etkin olmuş ve Orta Çağ'da bölgenin en zengin kentlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle endüstri devrimi sonrasında mekanik üretim gücü ile ön plana çıkan kent, Avrupa'da tekstil alanındaki önemli merkezlerden birisi olmuştur. Enformasyon çağına etkileriyle, mekanik üretimin yerini yeni teknolojilere bırakması ile birlikte, üretimin etkilediği bölgelerin rehabilitasyonu sonucu, kentin çehresi önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Kentin gelişim ve tanıtım stratejilerinin önemli bir bölümünü yaratıcı endüstriler oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa'da, Milano'da düzenlenen Il Salone de Mobile fuarından sonra ikinci sıraya yerleşen İç Mekân Tasarım Bienali gibi büyük ölçekli etkinliklerin düzenlenmesi ile kentte yaratıcı ekonomilere daha fazla yatırım yapılmaya başlanmıştır (Şekil 4).

Kortrijk'in içinden geçen Leie nehrinin iki kolu arasında kalan Buda Adası da bu yeniden gelişim sürecinin ana aktörlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Kent konseyi, Buda Adası'nı kültür, sanat ve yaratıcı endüstriler için bir üretim merkezi haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, adada 1924 yılında inşa edilen Desmet-Dejaeghere Tekstil Fabrikası'nın günümüzde bir "kültür fabrikası" olan

Şekil 4. Buda adası (51N4E arşivi).

Buda Fabriek'e dönüşümünde önemli rol oynayan ana unsurlardan biri halkı, kültür-sanat aktörlerini ve şirketleri bu alana geri getirme amacı olmuştur. Buda Lab isimli bir üretim laboratuvarını da bünyesinde barındıran Buda Fabriek geliştiriciler, akademisyenler, tasarımcılar, sanatçılar, okullar, öğrenciler ve girişimciler için bir üretim, toplanma ve iletişim alanı sunmaktadır.

Mimari Tasarım ve Uygulama

Buda Fabriek'in hayata geçirilmesinin başlangıç noktasını, bu alandaki işlevlerin kesin tanımlarını yapmak yerine yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasına olanak sunan, kent konseyinin açtığı mimari proje yarışması oluşturmaktadır. Belirli değerlerde binalar ya da kent için yeni bir yüz yaratmak isteyen her türden girişimi destekleyen ve bir hükümet kuruluşu olan Open Oproep'in 2005 yılında açtığı davetli yarışmayı 51N4E mimarlık ofisi kazanmış ve dönüşüm sürecinde uygulanacak tasarımı gerçekleştirmiştir. Klasik kültür merkezi yarışmalarından farklı olarak, bu yarışmada, kent konseyi kullanıma dair bir öngöründe bulunmamış, bina programını tamamen yarışmacılara bırakmıştır. 51N4E mimarlık ofisinin projenin tasarımında görev alan mimarlarından Aline Neiryneck, kent konseyinin yaklaşımının projeyi mimari tasarım açısından daha zor ama ilginç ve büyüleyici kıldığını ifade etmektedir. Kullanıcının ve programın belirsizliği, bölge ihtiyaçlarının ve potansiyellerinin her yönüyle belirlenmesi sürecini de içeren, esnek ve farklı kullanımlara olanak sunan bir tasarımı beraberinde getirmiştir.

Buda Adası içerisinde yer alan fabrika, sokak tarafından görülebilen küçük bir kısım haricinde, etrafı tümüyle özel bir yatırımcıya ait binalarla sarılı halde olup endüstrinin izlerini taşıyan 4.240 metrekarelik bir bina kompleksinden oluşmaktadır. Proje için ayrılan bütçe ise 2 Milyon Euro civarındadır ve Neiryneck'in ifadesiyle oldukça düşüktür. Büt-

²³ Cantell, 2005, s. 3.

56.

²⁴ Bianchi ve Turturiello, 2016, s. 18- ²⁵ Kincaid, 2002, s. 5-6.

çenin nereye harcanacağına dair zorunluluk tasarım yaklaşımını belirleyen önemli bir unsur olmuştur. Tamamen çağdaş bina standartlarında çalışma alanları elde etmek amaçlandığında varolan bütçenin binanın ancak %10'unun dönüşümüne yetmesi, belirli standartların zaman içindeki eklemelerle sağlanacağı ama alanın tamamının kullanıldığı ve iyi işleyen bir mekân zinciri elde edilmesi kararında etkili olmuştur.

Tasarım aşaması öncesinde kompleksin içinde bulunduğu alanın potansiyelleri belirlenmiş ve farklı kullanımlar için mümkün olduğunca çeşitli mekânlar elde edebilmek amacıyla bu potansiyelleri fırsata dönüştürme yolları ortaya konmuştur. Bunun sonucunda belediyenin, fabrikanın etrafını saran ve yaşlılar evi olarak kullanılan binanın sahipleri ile görüşmesi önerilmiş ve gerektiğinde komşu mekânların da açılarak projeye dâhil edilmesi sağlanmıştır. Fabrika ile yaşlılar evi arasına konulan, yangın yalıtımlı ve katlanabilen bölücülerle, gerektiğinde büyük gerektiğinde küçük olarak kullanılacak, farklı sahipleri olan ama birlikte çalışan esnek mekânlar yaratılmıştır (Şekil 5).

Bina kompleksinde gerçekleştirilen diğer iki önemli tasarım müdahalesinin sonucunda birincisi yapılar topluluğunun merkezinde, diğeri ise yapılar topluluğunun sokak cephesinde yer alan iki adet beşgen biçimli mekân elde

edilmiştir. Yapılar topluluğunun ortasında kalan beşgen, çok katlı binanın günışığından yararlanabilmesi adına her katteki döşemelerin kısmi olarak sökülmesiyle elde edilen ve çatıdan binanın içine ışık alan düşey sirkülasyon mekânıdır. Yapıların merkezinde yer alan bu düşey sirkülasyon, çevresindeki mekânları da birbirine bağlama görevi üstlenmiştir. Böylece mekânlar, aralarında yer alan kapılar sayesinde, ayrı ayrı kullanılabileceği gibi bir zincir şeklinde tek mekân olarak da kullanılabilir. İkinci beşgen ise sokak cephesinde yer alan boşluğa yerleştirilen giriş avlusudur. Böylece binanın dışarıdan algılanması sağlanırken, aynı zamanda kente yeni bir yüz kazandırılmıştır. Bu alan, Buda Fabriek içerisinde gerçekleşmekte olan etkinliklerin bir önizlemesi niteliğindeki sergileri içermektedir (Şekil 6 ve 7).

Binaların mimari dönüşümünde özellikle mevcut taşıyıcı sistemin, yapı dokusunun ve yapısal elemanların korunmasına özen gösterilmiştir. Döşemede hasar gören seramikler,

Şekil 5. Buda Fabriek Kültür Merkezi kat planları (51N4E arşivi).

Şekil 6. Buda Fabriek Kültür Merkezi giriş avlusu (51N4E arşivi).

Şekil 7. Buda Fabriek'in merkezindeki beşgen düşey sirkülasyon mekânı (51N4E arşivi).

ilk üretim tesisinin hâlâ faaliyetine devam etmesi sayesinde, orijinal seramiklerle değiştirilmiş, duvarlarda döşemenin dokusuna uygun tuğlalar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, tavandan dökülen alçı sıvaların altındaki orijinal rengin döşemedeki seramiklerle uyumlu olması nedeniyle, büyük bir masraf kalemi olan yenileme yerine tavanın tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir.

Henüz yapım aşamasındayken kiracı bulma ve program konusundaki çalışmalar başlamış ve bina kullanıcı adaylarına açılmıştır. Yaratılan her türlü görsele rağmen, ortadaki beşgeni elde etmek için döşemeler sökülünceye kadar, mekânların fazla rağbet görmediğini belirten Neiryck, ışığın binanın içine dolmasıyla kısa sürede ziyaretçi sayısının arttığını ve mekânların kiralandığını ifade etmektedir. Kullanıcıların belirlenmesi ile birlikte talepler de oluşmaya başlamış ve başlangıçtaki belirsizlik nedeniyle tüm kullanım ihtimallerine göre yapılan tasarımda bile bazı değişiklik ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Başlangıçtaki esneklik ve çeşitlilik yaklaşımı bu değişimlerin çok sınırlı kalmasını sağlamıştır, ancak korkuluk yerlerinin değişmesi ya da bazı mekânlara kapı eklenmesi gibi küçük çaplı değişimleri henüz yapım aşamasındayken gerekli kılmıştır. Mekânların gerektiğinde birleşip gerektiğinde bölünerek kullanılması için tasarlanan çok sayıdaki çift kapıya rağmen, kullanıcıların alana gelmesiyle yeni kapı eklemek zorunda kalmalarının, tasarımda kullanıcı etkisinin önemini gösteren çok belirgin bir örnek olduğuna vurgu yapan Neiryck, belediyenin ise bu değişimler konusunda açık olmasını bir avantaj olarak görmektedir. Tasarımın en zayıf noktasını ise sadece insanlar için tasarlanan küçük asansör olarak açıklayan Neiryck, bunun ise tamamen maliyet nedeniyle belediye ile birlikte alınmış bir karar olduğunu, ancak belirli etkinliklerde kiracıların büyük eşyaları taşımak için vinç kiralamak zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Mevcut Kullanım ve Öngörüler

Binanın 2012 yılında açılarak kullanılmaya başlanmasından sonraki iki yıl boyunca, gerçekleşen etkinlikler süresince, alanı ziyaret ederek mekân kullanımlarını incelediklerini aktaran Neiryck, hazırladıkları renkli plan şemaları üzerine işledikleri mekân kullanımlarındaki çeşitliliğin sevindirici olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde binaların kiralanmadığı zamanlarda boş kalmasını önlemek, alanı sürekli açık ve canlı tutabilmek için bir çekim noktası olarak, alanda, ahşap üretimlerinin ve 3d işlerin yapıldığı bir üretim laboratuvarı (Buda Lab) kurulmuştur. Buda Fabriek'in yönetiminden sorumlu Hans Vandenberghe, yapılan görüşmede, farklı kullanımlara da olanak tanıması açısından alanın sahip olduğu tek kalıcı kurulum olan Buda Lab'ın, sadece sonuç ürünün değil sürecin de görüldüğü bir sergileme fikrini desteklemesi nedeniyle bina kullanıcıları tarafından da rağbet gördüğünü belirtmiştir. İlk kurulduğu 2016 yılında, giriş katında yer

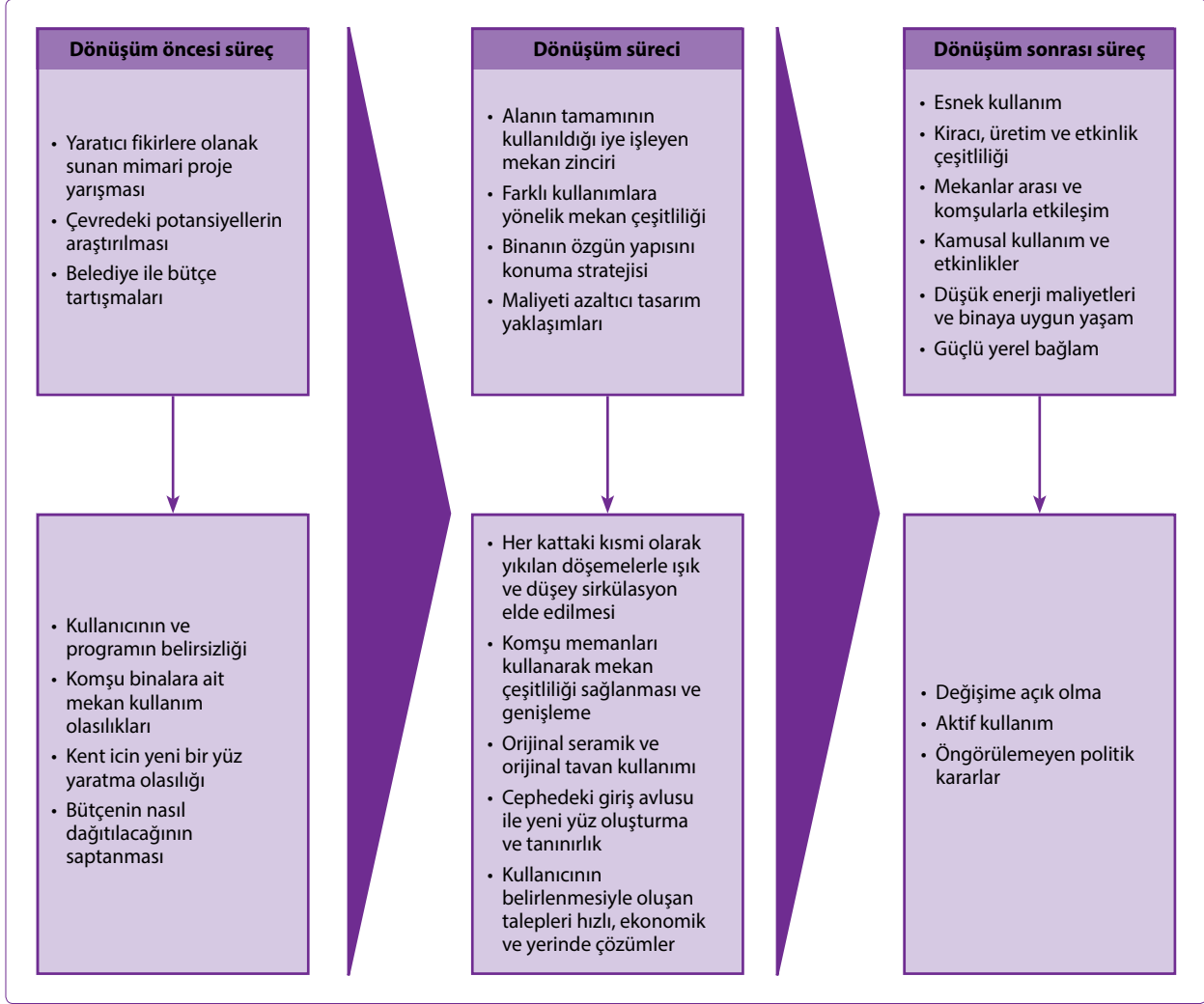
alan Buda Lab'ı "binanın vitrini" olarak tanımlayan Vandenberghe, üretim laboratuvarının, başarılı olması nedeniyle zaman içinde alan ihtiyacının artması üzerine üçüncü kattaki en geniş mekâna taşındığını ifade etmektedir. Alandaki en büyük alanın farklı kullanımlara kapanmasına ve Buda Lab'ın giriş katındaki vitrin olma özelliğinin ortadan kalkmasına rağmen, Vandenberghe, alanı canlı tutan ve çok talep gören bir işleve sahip olması nedeniyle bu taşınma uygulamasının gerekli olduğunu savunmaktadır. Alanın bazı kısımlarının bir üniversitenin el sanatları bölümü için kullanılması tartışmaları da gündemdedir, ancak farklı kullanımlara açık ve sürekli değişen dinamik yapısının bozulacağına dair kaygılar nedeniyle henüz bir sonuca varılamamıştır. Belçika'daki bütün binaların, insan ihtiyaçlarına göre düzenlenerek her mevsim kullanıldığını ifade eden Vandenberghe, Buda'da ise tersine bir durum olduğunu, etkinliklerin ve insanların bina ile birlikte yaşadığını aktarmaktadır. Kışın soğuk havalarda üretimin, çalıştayların yer alacağı hareket odaklı etkinlikler ve projeler hayata geçirilerek ısıtma sorunları ortadan kaldırılmaktadır. Bütçenin kısıtlı olması nedeniyle oluşagelen bu durum binanın en önemli özelliklerinden biridir ve binayı yaşayan bir varlığa dönüştürmektedir.

Binanın içerisindeki mekânlar kullanım amacına göre çeşitlilik gösteren ücretler karşılığında kiralanabilmektedir. Buda Lab da benzer şekilde farklı ücretlerle çeşitli üyelik sistemlerine bağlı olarak hizmet vermektedir. Ancak bazı sosyal projelerde hem katılımcılar hem de ziyaretçiler için mekânlar bedelsiz kullanıma açılmaktadır. Binanın gelecekteki kullanımı, tüm başarısına rağmen mülkiyetin belediyeye ait olması nedeniyle, altı senede bir yapılan seçimlerle ve kent politikalarıyla doğrudan ilişkilidir.

Değerlendirme

Uyarlanabilirlik açısından ele alındığında, Buda bina kompleksi, gerektiğinde bağımsız küçük mekânlara bölünerek gerektiğinde ise merkezdeki düşey sirkülasyon etrafında zincir şeklinde tek bir mekân halinde kullanıma olanak tanıyan yapısal özellikleri nedeniyle esneklik ölçütünü karşılamaktadır. Yapının komşu binalara ait mekânların kullanılması yoluyla genişletilebilmesi ve mekânların bölünüp birleştirilmesi yoluyla boyutlandırılabilmesi ölçeklenebilirlik ölçütüne karşılık gelmektedir. Kentin yaratıcı endüstriler yoluyla geliştirilmesi hedefinin bir parçası olmasının yanı sıra belediyeye ait mülkiyeti nedeniyle yapının yasal açıdan, düşük bütçeye rağmen bölgeyi canlandıracak bir işlev kazandırılması nedeniyle ise ekonomik açıdan dönüştürülebilir olduğu görülmektedir. Yapının içine ışık alabilmek ve tasarımın omurgasını oluşturan düşey sirkülasyonu oluşturabilmek için her katta döşemelerin kısmi olarak kaldırılması ve binaya çok sayıda ziyaretçiyi aynı anda barındıracak işlevler kazandırılması, uyarlanabilirliğin hem sökülebilirlik hem de dayanıklılık ölçütlerinin karşılandığını göstermektedir.

Şekil 8. Buda Fabriek Kültür Merkezi dönüşüm süreçleri.

Süreçleri açısından incelendiğinde, diğer kültürel odaklı endüstri yapı dönüşümlerine ilham kaynağı olabilecek nitelikteki özgün yaklaşımları ile her aşamada izlenen yollar Şekil 8'de özetlenmiştir.

Sonuç

Günümüzde kapsamı değişen ve hatta değişimi sürmekte olan kültür mekânlarının başlıca gereksinimleri olan esneklik, teknik donanımlılık, çeşitlilik, etkileşimlilik, sürdürülebilirlik ve kamusal özelliklerine, enformasyon çağının üretim ve yaşam biçimlerine etkisi sonucunda kullanım dışı kalan endüstri yapıları neredeyse tamamen cevap verememe potansiyeline sahiptir. Bu mekânlar aynı zamanda uyarlanabilir yeniden kullanım ölçütleri bakımından ele alındığında da bu dönüşümü destekleyici niteliktedir.

Dönüşümde dikkat çeken en önemli unsurlardan biri de bu dönüşümün süreçleridir. Süreçlerin iyi tasarlanması, değerlendirilmesi, mimarın kendisini tüm süreçlerin bir paydaşı olarak görmesi ve dâhil olması kullanım dönüşü-

münün ulaşacağı başarıyı doğrudan etkilemektedir. Buda Fabriek örneğinde de görüldüğü üzere kullanım dönüşümü deneyselliği ve mimarın etkinliğini doğrudan içinde barındıran, sadece tasarım sürecinden ibaret olmayan, mimar, uygulayıcı, işveren, potansiyel kullanıcılar ve hatta komşular gibi farklı aktörlerle bütünlük oluşturan bir olgudur.

Bu bağlamda mimara düşen görev bu ilişkileri doğru okuyabilmek, hem dönüşüm öncesi süreci, hem dönüşüm sürecini hem de dönüşüm sonrası süreci iyi değerlendirebilmek ve kimi zaman ortaya çıkan kısıtların da – Buda Fabriek örneğinde fabrika yapılarını çevreleyen binaların kullanıcılarını da bu sürecin içine çekmek gibi yaratıcı yöntemlerle – üstesinden gelmektir.

Yaratıcı endüstrilerin, kentlerin ekonomik ve sosyal gelişimi için kullanılmasının hedeflendiği yeni çağda, kültür mekânlarının oluşumu da tasarımından kullanım programlarına kadar ancak yaratıcılığı merkezine alan yaklaşımlar ve süreçler sonucunda gerçekleşebilmektedir.

Kaynaklar

- Atasoy, F. (2007). "Kültürler üzerinden Bilişim Devriminin Etkileri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4(2), s. 163-178.
- Cantell, S.F. (2005) "The Apative reuse of Historical Industrial Buildings: Regulation Barriers, Best Practices and case Studies", Yüksek Lisans Tezi, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Castells, M. (1997) *Information Age: Economy, Society and Culture End of Millennium*, Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
- Douglas, J., (2006) *Building Adaptation*, Second Edition, Oxford, Elsevier Ltd. Oxford.
- Erkatal, P.Ö. ve Biket, P. (2017) "Yaratıcı Endüstriler İçin Dönüşüm", Ed.: Nilgün Kuloğlu vd *Transition in/at/on/and/over/under Space*, TMMOB Mimarlar Odası Trabzon Şubesi Yayınları, s. 96-112.
- Kincaid, D., (2002) *Adapting Buildings for Changing Uses*, London, Spon Press.
- Kongar, E. (2002) *Küresel Terör ve Türkiye*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Montgomery, J. (2007). "Creative Industry Business Incubators and Managed Workspaces: A review of Best Practice", *Planning, Practice & Research*, Sayı 22(4) s. 601-617.
- Köksal, G.T.- (2005) "İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Saner, M. (2012) "Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar", *Planlama*, Sayı 2012/1-2(52), s. 53-66.
- Toffler, A. (1981) *The Third Wave the Classic Study of Tomorrow*, Newyork, Bantam Books.
- Schmidt, R. ve Austin, S.A. (2016) *Adaptable Architecture: Theory and Practice*, New York, Routledge.
- Murtagh, W.J. (2006) *Keeping Time: the History and Theory of Preservation in America*, New Jersey, John Wiley&Sons.
- Stratton, M., (2005) *Industrial Buildings Conservation and Re-generation*, United Kingdom, United Kingdom, E & FN Spon.
- Trinder, B. (1981) "IndustrialArchaeology in Britain", *Archaeology*, Sayı 34(1), s. 8-16.

İnternet Kaynakları

- http://www.creative.leontief.net/data/Creative_en.pdf [Erişim tarihi 02 Mayıs 2018].
- <CA+Assessing+the+Adaptability+of+Buildings.pdf> [Erişim tarihi 28 Temmuz 2018].
- http://heritagecouncil.vic.gov.au/wp-content/uploads/2014/08/HV_IPAWsinglepgs.pdf [Erişim tarihi 12 Ağustos 2018].
- <https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf> [Erişim tarihi 19 Temmuz].
- <https://www.nps.gov/tps/how-to-preserve/preservedocs/preservation-briefs/17Preserve-Brief-VisualAspects.pdf> [Erişim tarihi 06 Ağustos 2018].
- <https://www.politesi.polimi.it/handle/10589/134123> [Erişim tarihi 25 Ağustos 2018].
- https://www.researchgate.net/profile/Amir_Causevic/post/Is_there_any_scientific_method_for_assessing_the_flexibility_and_adaptability_of_buildings/attachment/59d61f2dc49f478072e97900/AS%3A271749810196482%401441801611675/download/APS- [Erişim tarihi 28 Temmuz 2018].
- https://www.researchgate.net/publication/268324775_From_Cultural_Quarters_to_Creative_Clusters_Creative_Spaces_in_the_New_City_Economy [Erişim tarihi 20 Ağustos 2018].
- https://www.researchgate.net/publication/237307278_CULTURAL_PLANNING_FOR_URBAN_DEVELOPMENT_AND_CREATIVE_CITIES [Erişim tarihi 20 Ağustos 2018].
- <http://www.ub.edu/escult/epolis/liverpool/LiverpoolBook.pdf> [Erişim tarihi 18 Ağustos 2018].